„Vorba ceea”

Dacă am arătat că gramaticalizarea și stilizarea sunt mecanismele esențiale de configurare a identității lingvistice și expresive a enunțurilor paremiologice, nu e mai puțin important să constatăm că recursul la proverbe este constant în discursul public actual. Pentru a evalua proprietățile discursive și metadiscursive ale paremiilor, conectivitatea lor discursivă și relația proverbelor cu secvențele discursive în care se actualizează, analiza poate fi plasată pe terenul teoriei pertinenței și al teoriei actelor de limbaj. Eșantioanele discursive întrebuințate pentru a exemplifica și susține considerațiile teoretice au fost culese din ste nogramele ședințelor parlamentare, prin investigarea corpusului lingvistic disponibil la adresa electronică http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.home, și din diverse interacțiuni comunicative realizate prin intermediul internetului.

Ostensivitatea proverbelor, capacitatea lor de a semnala schimbări în *universul cognitiv al vorbitorului* (Sperber, Wilson 1995: 38), reflectă existența mai multor proprietăți discursive ale enunțurilor paremiologice.

Un inventar minimal al respectivelor trăsături ne arată că:

1. Paremiile sunt ostensive în măsura în care perspectiva pe care o fixează sau pe care o modifică dezvoltă un efect comunicativ, în conjuncție cu alte componente discursive. Astfel, în secvența „*Un proverb românesc spune că „**ziua bună se cunoaşte de dimineaţă**”. La fel putem spune și faptul că anul bun de la început se cunoaște. Din păcate, constatăm, din analiza evenimentelor petrecute de la începutul anului și până în prezent, că poporul român nu va beneficia, nici în acest an, de*

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

ceva bun."[1], proverbul creează cadrul unei analogii de care vorbitorul se foloseşte pentru a legitima o opinie. Proverbul impune o teză („*ziua bună se cunoaşte de dimineaţă*") pe care vorbitorul o valorifică analogic („*anul bun de la început se cunoaşte*") pentru a crea o antiteză („*constatăm*, *din analiza evenimentelor* (...) *că poporul român nu va beneficia, nici în acest an, de ceva bun*").

2. Proverbele reflectă judecăţi de valoare (Norrick 1985: 16). Ele sunt folosite pentru a potenţa importanţa unor evenimente, aspecte şi situaţii din realitate reflectate discursiv (Hoffman/Honeck 1987: 137). Enunţurile paremiologice dirijează, orientează, prin convergenţele pe care le susţin, relaţia de continuitate între premisa şi concluzia unei secvenţe discursive date: „*Parafrazând un vechi proverb românesc care spune că „**Dumnezeu îţi dă, dar nu îţi bagă şi în sac**", putem spune că România se află acum în situaţia în care are acces la fondurile structurale puse la dispoziţie de către Uniunea Europeană, dar nu beneficiază de ele din cauza dezinteresului manifestat de Executiv faţă de elaborarea şi adoptarea Strategiei postaderare.*"[2]. Exemplul demonstrează că emiţătorul are conştiinţa potenţialului evaluativ al proverbului, intuieşte şi valorifică ostensivitatea acestuia pentru a dezvolta o concluzie. Aşa cum se observă din adnotările menite să scoată în evidenţă planul reprezentării discursive, proverbul problematizează raportul dintre un beneficiu (neaşteptat) şi (ne)fructificarea respectivului beneficiu: „[*Dumnezeu*]^{DONATOR} [*îţi*]^{BENEFICIAR} *dă*, *dar nu* [*îţi*]^{BENEFICIAR} *bagă şi* [*în sac*]$^{\text{ŢINTĂ"}}$. Elementele cadrului proverbial sunt aproape identice cu cele din constatarea formulată de emiţător: „[*România*] ^{BENEFICIAR} (...) *are acces* [*la fondurile structurale*]^{TEMĂ} *puse la dispoziţie* [*de către Uniunea Europeană*]^{DONATOR} *dar nu beneficiază* [*de ele*]^{TEMĂ} [*din cauza dezinteresului*]^{MOTIV} [*manifestat de Executiv*] $^{\text{ŢINTĂ"}}$. Deoarece concluzia este congruentă din

[1] Mihai Cristian Apostolache, PSD, Şedinţa Camerei Deputaţilor, 12.02.2008.

[2] Monalisa Găleteanu, PSD, Şedinţa Camerei Deputaţilor, 17.04.2007.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

punct de vedere structural cu formularea paremiologică - [*Uniunea Europeană*]DONATOR [*ne*]BENEFICIAR *dă* [*fonduri structurale*]TEMĂ, *dar nu* [*ni*]BENEFICIAR [*le*]TEMĂ [*administrează*]ȚINTĂ – se poate aprecia că ostensivitatea proverbelor, capacitatea lor de a semnala schimbările din universul cognitiv al vorbitorului, determină, prin formă şi prin conținut, schimbări în orizontul de înțelegere al receptorului, călăuzindu-l să adere la configurația concluzivă formulată de locutor şi transmisă prin recurs la proverb. Aşadar, paralelismul creat de simetria rolurilor din planul reprezentării discursive, roluri prezente atât în proverb şi cât în intervenția discursivă a vorbitorului, înlesneşte legitimarea unei opinii şi îi conferă autoritate.

3. Proverbele rezumă o situație sau recomandă un curs de acțiune (Dundes 2007: 128). Norrick (1985: 15) observă că enunțurile paremiologice sintetizează, de regulă, narațiuni sau argumentări[3]. Având ca suport ilustrativ o secvență în care vorbitorul recurge la proverb pentru a da forță expresivă unui raționament, observăm că locutorul operează substituții[4] în structura enunțului paremiologic pentru a-şi legitima şi ornamenta intervenția: „*Dacă analizăm, însă, domnule preşedinte, stimați colegi, art. 10 alin. 2, care prevede cheltuielile de cercetare-dezvoltare în domeniul economic (...) se constată că, față de 2006, unde au fost 81,1 milioane, în 2007 sunt 80,09, mai puțin cu 0,2 milioane. Deci aceasta denotă o concepție care este, vorba aceea, prinsă în proverbele românești: „**deşteptul promite şi păgubaşul trage nădejde**”, ca să nu folosesc alt cuvânt!*”[5].

Luarea de cuvânt are organizare bimembră: argumentul şi rezumarea. Argumentul se sprijină pe evidențe juridico-financiare, iar

[3] Capacitatea de sinteză a proverbelor este analizată şi în cele mai bune lucrări românești de paremiologie (Tabarcea 1982, Negreanu 1983, Ruxăndoiu 2003).

[4] Pentru alte exemple privind importanța acestei tehnici de reconfigurare a faptelor de discurs repetat, a se vedea Dumistrăcel (2006).

[5] Anghel Stanciu, PSD (PRM), Şedința comună a Camerei Deputaților şi Senatului, 5.12.2006.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

rezumarea intensifică, prin ornamentare proverbială, forța concluziei. Recursul la tiparul proverbial reflectă importanța adecvării. În raport cu proverbul „*nebunul promite și prostul trage nădejde*", concluzia „*deșteptul promite și păgubașul trage nădejde*" se dezvoltă prin substituții lexicale (*deștept* → *nebun*, *prost* → *păgubaș*). Rezultatul intervenției discursive este un act indirect prin care se evită, pe de o parte, posibilele conotații negative față de care auditoriul ar putea deveni ostil, și prin care se amplifică, pe de altă parte, energia umoristico-ironică a enunțului. Eufemizarea prin substituție de constituenți proverbiali evidențiază competența expresivă a vorbitorului, capabil să re-modeleze un proverb pentru a semnala, prin acest procedeu, că punctul său de vedere este infailibil și pregătit să întâlnească adeziunea auditoriului.

4. Proverbele indică intențiile comunicative ale vorbitorului (Norrick 1985: 16; Hoffman/Honeck 1987: 137). Un inventar al rolurilor pe care le îndeplinesc enunțurile paremiologice pentru a asigura exprimarea unei intenții de comunicare ar trebui să se întemeieze pe dinamica relației proverb-context, astfel încât să se observe convergența sau divergența dintre ceea ce emițătorul dorește să se înțeleagă și ceea ce receptorul înțelege de fapt. În cele ce urmează, ne limităm la a identifica și interpreta câteva din intențiile de comunicare frecvent observate în eșantioanele de discurs parlamentar în care sunt întrebuințate paremii:

a) Locutorul se „dizolvă" în „vocea" comunității: „*Un vechi proverb românesc spune: „**școala face omul om și altoiul pomul pom**". Despre cât de importante sunt educația și întreg procesul educațional nu cred că mai are rost să insist.*"[6]. Vorbitorul se solidarizează cu judecata de valoare exprimată de proverb și își legitimează punctul de vedere prin actualizarea autorității sapiențiale a proverbului.

b) Locutorul declanșează un atac la persoană: „*Am stat și l-am*

[6] Viorel Arion, PDL, Ședința Senatului, 3.03.2008.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

*ascultat pe Popescu Călin Tăriceanu, pe ceilalți, și-mi dau seama că, într-adevăr, proverbul care spune că „**câinele moare de drum lung și...Tăriceanu, de grija altora**”, se potrivește cel mai bine. (Aplauze în Grupul parlamentar al P.S.D.)*”[7]. În acest caz, tehnica de discreditare se dezvoltă prin substituirea unui constituent paremiologic („prostul”) cu numele de familie al persoanei asupra căreia se declanșează atacul („Tăriceanu”). Receptorul este astfel dirijat să dezvolte o echivalență între enunțul „*câinele moare de drum lung și prostul de grija altuia*” și enunțul „*câinele moare de drum lung și...Tăriceanu, de grija altora*”, semnal de receptare ce presupune înlocuirea tipului uman (prostul) cu numele celui atacat verbal (Tăriceanu), fapt ce are ca efect includerea persoanei astfel agresate în categoria umană exprimată de constituentul proverbial substituit.

c) Locutorul ironizează: „*Boc și miniștrii lui se ghidează probabil după vechea zicală românească „**fă ce zice popa, nu ce face el !**” atunci când îndeamnă la austeritate populația, în timp ce ei fac dezmăț pe banii contribuabililor*”[8]. În viziunea vorbitorului, guvernul este „*popa*” care „*îndeamnă la austeritate*”, dar care face „*dezmăț pe banii contribuabililor*”. Imperativul gnomic, reflectat de proverb, este raportat la prezentul evenimențial al guvernării, dinamica modurilor verbale (*imperativ*, în proverb - *prezent*, în secvența discursivă analizată) fiind esențială pentru a marca schimbarea de temporalitate, dinspre atemporalitatea axiomei populare spre deixisul temporal și personal al situației comentate de vorbitor.

d) Locutorul defăimează: „*Un vechi proverb românesc spune că: „**lupul își schimbă părul, dar năravul, ba !**”. Asta i se potrivește de minune președintelui jucător, băut or, manglitor... reașezat la Cotroceni pentru încălcarea flagrantă a Constituției*”[9]. În acest exemplu, cadrul

[7] Mihai Nicolae Tănăsescu, PSD, Ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, 28.06.2006.

[8] Mugurel Surupăceanu, PSD, Ședința Camerei Deputaților, 2.03.2010.

[9] Ioan Aurel Rus, PRM, Ședința Camerei Deputaților, 12.06.2007.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

proverbial este folosit pentru a calomnia. Elementul deictic „*asta*" angajează echivalența între arhetipul exprimat de proverb (prădătorul, fiara) și calificativele jignitoare, oscilând între clișeu semantic („*jucător*" < președinte-jucător), viciu („*băutor*") și fărădelege („*manglitor*"), prin care se realizează portretizarea peiorativă a persoanei agresate. Convergența stilistică *lup* (cu atributul *năravˆ*) – *președinte* (cu atributele *jucător*, *băutor*, *manglitor*) fixează o co-referință prin care se asigură legătura între individual și general, între individ și tipul uman de care el ar aparține.

Capacitatea proverbelor de a pune în lumină schimbările din universul cognitiv al vorbitorului poate fi descrisă și din perspectiva teoriei actelor de limbaj. Norrick (1985: 27 ș.u.) demonstrează că enunțurile paremiologice sunt acte de vorbire indirecte[10]. În viziunea lui Gibbs (2001: 175), forța retorică a proverbelor provine din recunoașterea tacită a tensiunii între mesajul concret al enunțului paremiologic și proprietatea acestuia de a ilustra teme abstracte. O observație similară îi aparține lui Honeck (1997: 186), pentru care proverbul, ca înțeles figurat, este despre sine, ca înțeles literal. Enunțurile paremiologice ar reflecta, deci, existența unei „*bucle semantice*". O altă perspectivă este asumată de Anscombre (2000: 11), care distinge între emițător primar și emițător secundar pentru a demonstra că recursul la proverbe presupune raportarea unui locutor individual (emițător secundar) la creatorul paremiei (colectivitatea, emițătorul primar). Este proverbul un act de limbaj care se oglindește în sine însuși, așa cum propun psihologii (Gibbs, Honeck) sau un discurs despre discurs, așa cum observă adepții pragmaticii (Norrick,

[10] Searle (1979: 33) argumentează că un act de vorbire indirect se manifestă ca relație între un act ilocuționar primar și un act ilocuționar secundar. Actul ilocuționar primar („sensul neliteral") se realizează prin intermediul actului ilocuționar secundar („sensul literal"). Astfel, în secvența „A: Vrei să mergi la film ? B: Am de citit o carte.", actul ilocuționar primar (refuzul invitației) se realizează prin intermediul actului ilocuționar secundar (invocarea necesității de a citi).

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

Anscombre) ? Indiferent de calea urmată, aspectul esențial al problemei este relația activă dintre proverb și contextul în care acesta se actualizează. În raport cu un context de comunicare verbală, proverbul reflectă existența unei duble organizări a semnificării: generică și esențială (abstractă), pe de o parte, particulară și contextuală (concretă), pe de altă parte. Legătura între cele două planuri este asigurată fie pe cale inductivă, dinspre evenimențialul contextual către esențialul gnomic, fie pe cale deductivă, dinspre esențialul gnomic către evenimențialul contextual.

Când recurge la proverb, vorbitorul își înscrie discursul în două cadre: a) în cadrul sapiențial al paremiei, pre-existent actului discursiv individual și expresie a forței discursive a unui emițător primar, supraindividual, și b) în cadrul propriei comunicări, în care uzul paremiei îl obligă pe locutor să se înscrie în ipostaza de emițător secundar. Dubla încadrare este o caracteristică a actelor de limbaj indirecte. Folosirea proverbului îi permite individului să transmită ceea ce are de comunicat, prin „camuflarea" intenției sale în sfera de înțeles a enunțului paremiologic. „Camuflajul" îi conferă vorbitorului avantajul de a evita angajarea propriilor valori în discurs și / sau de a eluda posibila respingere de către receptor(i) a opiniilor și judecăților exprimate. De pildă, într-o secvență de tipul „*În vechea lege, o persoană care a acționat în conflict de interese avea o interdicție de a ocupa o funcție publică numită pentru o perioadă de trei ani (articolul 49 alineatul 4), în noul proiect, această perioadă este redusă la un an (articolul 12 alineatul 1). Un alt efect al acestui proiect de lege este subordonarea politică a activității de control al averilor. Și* ***acestea sunt numai câteva din deficiențele noii legi****, ceea ce evidențiază că proverbul „****graba strică treaba****" **se poate aplica cu succes în cazul de față**. Se poate constata cu ușurință că* ***tot acest demers maratonist nu a reprezentat, în realitate, decât o altă scenetă deșănțată pusă la cale de regia pdl-***

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

istă."[11], protagonistul comunicării întrebuințează proverbul pentru a-şi exprima dezaprobarea față de o inițiativă legislativă. Legitimarea discursivă se desfășoară în trei etape. Vorbitorul aduce dovezi prin care arată că efectul schimbării legislative este nesatisfăcător („*deficiențele noii legi*"), recurge la proverb pentru a evita angajarea directă („*graba strică treaba" se poate aplica cu succes în cazul de față*"), apoi își exprimă dezacordul, sub acoperirea notorietății şi autorității sapiențiale a enunțului paremiologic.

Proverbul exprimă credința că o acțiune pripită are efecte negative, fiind un enunț asertiv. Vorbitorul recurge la aserțiune pentru a-și exprima dezacordul, ceea ce înseamnă că enunțul expresiv („*tot acest demers maratonist nu a reprezentat, în realitate, decât o altă scenetă deșănțată pusă la cale de regia pdl-istă*") este potențat de o axiomă paremiologică („*graba strică treaba*"). În acord cu demersul interpretativ propus de Sperber şi Wilson (1995: 293), observăm că proverbul este valorificat ca ecou: dimensiunea asertivă a formulei sapiențiale este convertită în dimensiune expresivă.

Într-un alt exemplu, proverbul are rolul de a recomanda un curs de acțiune: „*Un vechi proverb european spune că* ***e mai bine să călăreşti calul*** *pentru că e la fel de obositor dacă te plimbi pe partea stângă sau pe partea dreaptă a animalului.* ***Haideți să călărim calul*** *şi să acceptăm varianta constituțională a proiectului de lege*"[12]. În această secvență, enunțul proverbial funcționează ca model semantic şi sintactic pe baza căruia vorbitorul își construiește argumentarea, paremia acționând ca un comentariu evaluativ (Norrick 1985: 14). Întrebuințarea aserțiunii paremiologice („*e mai bine să călărești calul*") îi servește emițătorului pentru a dezvolta un enunț directiv („*Haideți să călărim calul şi să acceptăm...*").

Un aspect central în descrierea relației dintre proverb şi contextul

[11] George Ionuț Dumitrică, PNL, Şedința Camerei Deputaților, 4.05.2010.

[12] György Frunda, UDMR, Şedința Senatului, 12.03.2008.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

în care acesta se actualizează ține de studiul conectorilor discursivi prin care se semnalează schimbarea de la cadrul comunicării verbale realizate de cineva la cadrul sapiențial al enunțului paremiologic. Actualizarea proverbelor într-o secvență discursivă se manifestă prin adecvare, ceea ce înseamnă că proverbele sunt introduse de mărci care evidențiază calitatea lor de elemente ale unui tezaur de înțelepciune populară (Anscombre 1994: 99). „Formula fixă" a paremiei se impune mai autoritar atunci când proverbele sunt introduse în context printr-un constituent sintagmatic care le „anunță" (vezi Ruxăndoiu 2003: 200). Dacă se are în vedere identitatea structurală a conectorilor paremiologici, se poate face distincția între conectivitatea de tip „verbal", reprezentată de utilizarea unor conectori de tipul „*Un proverb spune că*" și conectivitatea de tip „nominal", care constă în folosirea unor conectori precum „*vorba ceea, vorba aia, vorba proverbului* etc.".

Prezența sau absența conectorilor care marchează recursul la proverb este crucială pentru a deosebi trei categorii de actualizare: *directă* („personală"), *indirectă* („impersonală") și *mixtă*. Actualizarea directă („personală") este caracterizată de absența conectorilor de marcare paremiologică și aduce în prim-plan „eul" vorbitorului precum și modul în care acesta contopește formula paremiologică cu propriul produs discursiv. Actualizarea indirectă („impersonală") este caracterizată de prezența conectorilor de ancoraj paremiologic și scoate din prim-plan „eul" vorbitorului, reliefând, totodată, modul în care acțiunea discursivă a vorbitorului este „camuflată", „deghizată", „dizolvată" în sfera de cuprindere a enunțului paremiologic. Actualizarea mixtă este și „personală" și „impersonală", în sensul că formulele paremiologice sunt înglobate în intervenția discursivă a vorbitorului, iar conectorii de ancoraj proverbial figurează ca simple inserții ce îndeplinesc doar funcția de a semnala că ceea ce urmează face parte dintr-un tipar gnomic, nemaivând și rolul de a „dizolva" „eul" vorbitorului în „vocea" comunității în care circulă proverbul.

Pentru fiecare tip există mai multe grade de actualizare contextuală a formulelor paremiologice. Fiecare grad semnalează cât de

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

fidelă este actualizarea proverbului într-un context. Cel mai mare grad de fidelitate este reprezentat de redarea / citarea proverbului ca atare, fără deformări. Un grad mai mic de fidelitate îl are adaptarea proverbului la evenimențialul exprimat în context, prin adăugare, substituire, suprimare sau permutare de constituenți[13], operații care contribuie adesea la transformarea unor proverbe în anti-proverbe[14]. Un grad şi mai mic de fidelitate față de proverb îl are parafrazarea paremiei într-un anumit context, iar cel mai mic grad de fidelitate îl are aluzia proverbială (Ruxăndoiu 2003: 175), procedeu discursiv prin care se conservă din paremie măcar unul dintre constituenții care au funcția de a reactiva enunțul proverbial în conştiința receptorului.

Actualizarea directă:

a) proverbul este redat: „*PNL, PSD şi PC să stea cuminți în banca lor că* ***cine sapă groapa altuia cade singur în ea****. Degeaba se dau ei cocoşi că* ***purceaua e moartă în coteț*** *şi nici un cabinet de criză n-o poate învia*."[15]. Această secvență discursivă ilustrează convergența expresivă între proverbe şi alte structuri idiomatice (expresii şi locuțiuni), fiind o dovadă a proceselor de solidaritate sintagmatică ce asigură unitatea intervenției discursive.

b) proverbul este adaptat: „*Am învățat că* ***cine sapă groapa***

[13] Pe urmele lui Quintilian (1974), Grupul μ (1974) valorifică considerațiile privind existența unor categorii de transformări retorice (*adiectio*, *detractio*, *immutatio*, *transmutatio*) şi propune o teorie generală a figurilor întemeiată pe respectivele operații. În lingvistica românească, direcția deschisă de Dumistrăcel (2006a, 2006b) s-a concretizat, între altele, în inventarierea fenomenelor de discurs repetat din textul jurnalistic, cercetarea fiind condusă din perspectiva operațiilor retorice identificate de Quintilian.

[14] Termenul a fost pus în circulație de paremiologul Wolfgang Mieder (germ. *Anti-Sprichwort*, engl. *anti-proverb*) pentru a denumi orice deformare a unui proverb cu scopul de a obține efecte ironice sau umoristice. Alți cercetători numesc aceste creații „perverbe" (engl. *perverbs*, Honeck 1997).

[15] Anonim, 21.09.2010, http://www.mediafax.ro/politic/iliescu-nu-se-poate-face-cabinet-de-criza-dintr-o-opozitie-minoritara-si-cu-basescu-presedinte-7335797/foto.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

altuia are toate şansele să se umple de nămol"[16]. Vorbitorul deformează enunțul proverbial înlocuind secvența paremiologică „*cade singur în ea*" cu o considerație personală menită să stârnească hazul și să faciliteze acceptarea de către celălalt a opiniei exprimate.

c) proverbul este parafrazat: „*Este un exemplu aproape clasic de hărnicie cu care **săpăm groapa altuia şi cădem toţi în ea**, de unde vom trimite dragi salutări populației de deasupra.*"[17]. Parafrazarea ironică a proverbului presupune activarea unor opoziții funcționale (persoană, număr) prin care se alterează identitatea enunțului gnomic.

d) proverbul devine aluzie proverbială: „*În afară de piedicile puse economiei de către criza globală se va adăuga și această „**buturugă**", care cu greu va putea fi trecută tocmai de către acei contribuabili mici care încearcă să facă ceva corect în țara asta și să creeze locuri de muncă*"[18]. Constituentul proverbial *buturugă* ilustrează existența ancorajului gnomic, definit drept procesul prin care o componentă a unui enunț paremiologic actualizează, în conștiința receptorului, întreaga formulă paremiologică (*Buturuga mică răstoarnă carul mare*, în cazul de aici).

Actualizarea indirectă:

a) proverbul este redat: „***O vorbă veche şi plină de tâlc spune că** cine se aseamănă... se adună*"[19]. „Eul" discursiv al vorbitorului este „dizolvat" în „vocea" înțelepciunii populare, conectorul paremiologic „*o vorbă*" fiind caracterizat de două atribute-clișeu (*veche*, *plină de tâlc*) care întăresc forța sapiențială a enunțului proverbial.

b) proverbul este adaptat: „*Eu fac un apel la dumneavoastră,*

---

[16] me and just me, 12.12.2008, http://www.roportal.ro/discutii/lofiversion/index.php/t40911-750.html.

[17] Adrian Păunescu, PSD, Şedința Senatului, 17 februarie 2003.

[18] Radu Bogdan Țîmpău, PNL, Şedința Camerei Deputaților, 28.04.2009. Secvența discursivă citată apare și într-o intervenție a lui Vasile Ghiorghe Gliga, PSD, Şedința Camerei Deputaților, 30.03.2010, coincidența putând face obiectul unui alt fel de studiu despre originalitatea și pertinența unor specii de discurs parlamentar.

[19] Dumitru Ioan Puchianu, PDL, Şedința Camerei Deputaților, 18.03.2008.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

colegial, să fim, așa cum spune Constituția, în serviciul poporului, pentru că ***vorba românească spune*** „*Cine seamănă vânt, culege furtună*”. *S-a folosit și* ***o altă vorbă românească*** *- și îmi pare rău că nu este domnul Geoană, că pentru dânsul voiam să spun* ***această vorbă*** *- cine sapă groapa demiterii, cade singur în ea*”[20]. Secvența prezintă interes pentru că vorbitorul adoptă tehnica acumulării paremiologice. Citarea proverbului *Cine seamănă vânt culege furtună*, pus în relație de echivalență semiotică cu enunțul *Cine sapă groapa altuia cade singur în ea* favorizează deformarea celui de-al doilea enunț sapiențial întrucât ambele reprezintă reflectări ale raportului *cauză* („seamănă vânt”/ „sapă groapa altuia”) – *efect* („culege furtună”/ „cade singur în ea”). Mai mult decât atât, primul dintre proverbe se constituite în condiție argumentativă, iar cel de-al doilea, în consecință. Pentru a adapta formula sapiențială necesităților de context, vorbitorul deformează proverbul *Cine sapă groapa altuia cade singur în ea*, înlocuind constituentul pronominal *altul-altuia* cu un substantiv, *demitere-demiterii* pentru a semnala o mutație de natură referențială, de la un referent gnomic, ideal, la unul contextual(„*îmi pare rău că nu este* ***domnul Geoană****, că pentru dânsul voiam să spun această vorbă*”).

c) proverbul este parafrazat: „*Guvern nou, metode vechi*. ***Un vechi proverb românesc spune că*** *bunele obiceiuri se păstrează*, *iar noi, românii, indiferent de starea socială și opțiunea politică, din spirit patriotic, facem tot posibilul să-l respectăm*”[21]. Deformarea formulei „*Obicei nou, în țară veche*” prin substituire de constituenți, cu rezultatul „*Guvern nou, metode vechi*”, permite introducerea unei parafraze sapiențiale („*bunele obiceiuri se păstrează*”), iar conectorul paremiologic măreşte forța discreditării declanşate prin deformarea „*Guvern nou, metode vechi*”. Acest mecanism poate fi descoperit și în alte devieri anti-

[20] Nicolae Vlad Popa, Independent, Ședința Senatului, 21.05.2007.

[21] Ștefan Baban, PRM, Ședința Camerei Deputaților, 25.06.2002.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

proverbiale[22].

d) proverbul devine aluzie proverbială: „***Există o vorbă la noi**, cu ulciorul, **şi mai există alta**, cu lupul*”[23] sau „*Iată, PSD este un partid nou, cu siglă nouă, dar uită **proverbul românesc** cu lupul şi năravul*”[24]. Aluziile proverbiale reflectă potențialul pragmastilistic al suprimării. Din enunțurile proverbiale *Ulciorul nu merge de multe ori la apă* şi *Lupu-şi schimbă părul, dar năravul ba* se mai păstrează în planul de suprafață al discursului doar elementele proverbiale nucleare („cuvinte-cheie” Dumistrăcel 2006: 173). Conectorii paremiologici asigură redundanța necesară înțelegerii adecvate a intervenției discursive.

Actualizarea mixtă:

a) proverbul este redat: „*În speranța captării unui electorat dezamăgit, o parte din opoziție încearcă să-şi arate colții tocmai într-un moment care este neindicat. (...) Dar, vorba proverbului:* „***fiecare pasăre pe limba ei piere***”.”[25]. Întrebuințarea conectorului paremiologic „*vorba proverbului*” are rolul doar de a semnala identitatea enunțului proverbial. Vorbitorul nu are intenția de a-şi „dizolva” „eul” discursiv în „vocea” comunității.

b) proverbul este adaptat: „*Ştii cum e **aia cu cine sapa groapa altuia***”[26]. Constituentul metadiscursiv „*aia*”, rămăşiță a conectorului paremiologic „*vorba aia*”, subliniază că în asemenea contexte valorificarea paremiei oscilează între actualizarea directă şi cea indirectă. Uşurința cu care un receptor recunoaşte şi reconstituie întreaga formulă paremiologică pe baza unui fragment este hotărâtoare pentru a favoriza suprimarea unui segment proverbial, după cum se

---

[22] Formula „*La vremuri noi, oameni noi*” a permis geneza şi punerea în circulație a antifrazei „*La vremuri noi, tot noi*”.

[23] Antonie Iorgovan, PSD, Şedința Senatului, 14.02.2005.

[24] Gheorghe Dragomir, PNL, Şedința Camerei Deputaților, 27.06.2006.

[25] Constantin Dumitru, PNL, Şedința Senatului, 10.09.2007.

[26] paul, 20.02.2010, http://www.agf.ro/frames/h_m_context.php?place=b&nr_mes=3326253.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

observă în secvența citată.

c) proverbul este parafrazat: „*În primul rând,* ***când sunt mai multe moașe, cunoașteți proverbul cu copilul care rămâne cu buricul netăiat****, în al doilea rând, varianta inițială care se bazează pe decizia colectivă a consiliului local este mult mai democratică, mult mai bună.*”[27]. Parafrazarea proverbului *Copilul cu mai multe moaşte rămâne cu buricul netăiat* este însoțită de o marcă de ancoraj paremiologic, „*proverbul cu*”, a cărei funcție metadiscursivă este de a evidenția discontinuitatea sintactică dintre planul conectorului paremiologic, legat de enunțare, şi planul parafrazei proverbiale, legat de enunț.

d) proverbul devine aluzie: „*schimbarea nick-ului nu este echivalentul transformării în altcineva,* ***știi cum e cu năravul lupului****... cred că asta-i cea mai ineficientă metodă de gestionare a multiplelor personalități*”[28]. Ca parte integrantă a conectorului paremiologic „*(vorba) aia cu*”, prepoziția *cu* ține de planul enunțării, nu de planul enunțului, aşadar actualizarea este hibridă. Pe de o parte vorbitorul dorește să introducă în chip direct, fără medierea unui conector paremiologic, aluzia privind „năravul lupului”, pe de altă parte, recunoaşterea cuvintelor-cheie ca elemente constitutive ale unei paremii obligă la activarea unei rămăşițe de conector proverbial ceea ce face ca actualizarea directă să se combine cu cea indirectă.

Considerațiile de mai sus legitimează afirmația că ostensivitatea proverbelor se manifestă deductiv şi inductiv.

Ostensivitatea deductivă reliefează capacitatea unui proverb de a orienta şi dirija construcția discursivă în care este actualizat: „*Un proverb românesc spune că „****ziua bună se cunoaşte de dimineață****”. La fel putem spune şi faptul că anul bun de la început se cunoaşte.*” Proverbul este modelul sintactico-semantic pe baza căruia urmează a se dezvolta secvența discursivă. Întrebuințarea enunțului paremiologic semnalează

[27] Petru Lakatos, UDMR, Şedința Camerei Deputaților, 4.03.2008.

[28] mio nombre, 26.06.2007, http://www.cafeneaua.com/search/comments/enturi_cu_va/1.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

actualizarea înțelesului generic, potențial, „nesaturat" ca înțeles individual, contextual, „saturat". Axa deductivă general → particular guvernează relația între proverb și contextul său de actualizare.

Ostensivitatea inductivă reliefează proprietatea unei secvențe discursive de a semnala recursul la un enunț paremiologic: „*Și acestea sunt numai câteva din deficiențele noii legi, ceea ce evidențiază că proverbul* „***graba strică treaba***" *se poate aplica cu succes în cazul de față.*". Proverbul conferă autoritate construcției discursive pe care o rezumă. Înțelesul individual, contextual, „saturat" este validat de și cuprins în înțelesul generic, potențial, „nesaturat" al proverbului. Axa inductivă particular → general guvernează relația dintre context și proverbul „cerut" de acesta.

Înțelegerea proverbelor ca acte de limbaj indirecte conferă avantaje pentru analiza pragmatică și stilistică a relației proverbului cu secvența sau intervenția discursivă în care paremia se actualizează. Considerate ca enunțuri constatative (Austin 2005), proverbele descriu cunoașterea asupra lumii. Considerate ca enunțuri performative (Austin 2005), proverbele îndeamnă la acțiune. Astfel, constatări proverbiale precum *Graba strică treaba*, *Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea* ori *Lupul își schimbă părul, dar năravul ba* dezvoltă, prin actualizare contextuală, valori performative de tipul „*Nu te grăbi*", „*Nu face rău*", „*Nu fi ipocrit*". Nu greşim dacă afirmăm că în discursul public, prin intermediul aserțiunilor paremiologice, se potențează enunțuri expresive (se dezvăluie reacții emoționale) sau directive (se recomandă cursuri de acțiune). Totodată, exemplele analizate pun în valoare dimensiunea cognitivă a proverbelor și rolurile lor discursive cele mai importante:

a) *condensarea*: proverbele sunt acte de limbaj în care se contopesc judecăți și experiențe de viață. Ele reflectă activitatea dinamică de categorizare a evenimentelor lumii în cadre, tipare și modele de gândire și de limbaj;

b) *sistematizarea*: proverbele sunt economice și schițează relații între elementele constitutive ale realității.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)

c) *ancorarea*: proverbele fixează înțelesuri. Ele au rolul de a evidenția existența și importanța unor scheme imagistice și narative nucleare;

d) *reliefarea*: proverbele sunt basoreliefuri cognitive. Întocmai ca reprezentările sculpturale reliefate pe un fond cu care fac corp comun, proverbele sunt modele în relief ale fondului cultural pe care îl proiectează într-un act verbal;

e) *orientarea*: în anumite condiții, proverbele au calitatea de a orienta cursul discursului sau de a se acomoda unui curs discursiv. Ca entități simbolice care dau seamă despre arhitectura cognitivă a unei comunități, proverbele funcționează ca „oglinzi" sau ca „ecouri" discursive (v. Honeck 1997: 186).

f) *evaluarea*: proverbele au caracter evaluativ. Ele reflectă, deopotrivă, judecăți și atitudini față de judecăți. Această proprietate permite interpretarea proverbelor ca acte indirecte de limbaj.

BDD-B4-06 © 2013 Editura Junimea
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:20 UTC)